

Сніцаренко П. М., д.т.н., с.н.с.;

Саричев Ю. О., к.т.н., с.н.с.;

Ткаченко В. А., к.військ.н.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Моніторинг обстановки як невід’ємний елемент забезпечення обороноздатності та воєнної безпеки держави

Резюме. Запропоновано методичний підхід та результати щодо оцінки внеску моніторингу загрозливих ситуацій в забезпечення обороноздатності та національної безпеки України у воєнній сфері.

Ключові слова: воєнна безпека держави, моніторинг, експертний метод, оцінка внеску у забезпечення воєнної безпеки

Постановка проблеми. В умовах, що склалися в результаті агресії Російської Федерації проти України, особливо гостро постало завдання забезпечення обороноздатності та воєнної безпеки України як взаємопов’язаних процесів загальнодержавного рівня, метою яких є захист національних інтересів України, її

суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості від посягань із застосуванням воєнної сили. Взаємопов’язаність цих процесів впливає із самої сутності забезпечення воєнної безпеки України, яку можна представити у вигляді ідеологічної схеми (рис. 1).

Рис. 1. Ідеологічна схема забезпечення воєнної безпеки України

При цьому законодавча база у системі національної безпеки України, у першу чергу [1], дозволяє окреслити основні функції держави, тобто функціональні складові, які спрямовані на забезпечення воєнної безпеки:

моніторинг загрозливих ситуацій національної безпеки у воєнній сфері;

прогнозування розвитку загрозливих ситуацій національної безпеки у воєнній сфері;

вироблення і прийняття управлінських рішень щодо захисту суверенітету держави на основі чинного законодавства та міжнародного права, у тому числі шляхом застосування воєнної сили;

підтримка бойової могутності (спроможності) воєнної організації держави (сектору безпеки і оборони) для стримування та відсічі агресії;

ресурсне забезпечення сфери воєнної безпеки держави.

Для з'ясування пріоритетності зазначених функцій в реалізації військового будівництва в Україні важливою проблемою є оцінка рівня внеску виконання кожної із функцій в забезпечення воєнної безпеки держави, зокрема, функції моніторингу обстановки загрозових ситуацій національній безпеці України у воєнній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Приступаючи до розгляду означеного питання та обґрунтування методичної частини, зауважимо, що широкого вжитку у колі фахівців термін "воєнна безпека" набув, починаючи з 90-х років минулого століття. В Україні це поняття затверджене, зокрема, у військовому стандарті [2]. З цього ж часу, зважаючи на національні обставини України, починає розвиватися і теорія воєнної безпеки держави [3, 4]. До цієї теми зверталось чимало вітчизняних фахівців, проте, на нашу думку, найбільш послідовно вона висвітлена в роботах В.Ю. Богдановича [4 - 6]. Аналіз опублікованих робіт показує, що на сьогодні теорія воєнної безпеки є недосконалою - в ній бракує чітких формальних методів і методик для кількісних оцінок певних аспектів цієї сфери, зокрема і самого рівня воєнної безпеки для окремої держави. З цієї причини кількісна оцінка внеску, зокрема моніторингу обстановки в забезпечення воєнної безпеки, є складним завданням, яке ще не вирішене.

Виходячи із зазначеного, **метою статті** є розгляд методичного підходу та оцінки внеску моніторингу обстановки, зокрема загрозових ситуацій, національній безпеці України у воєнній сфері, в забезпечення обороноздатності та воєнної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Науковий досвід свідчить, що сьогодні найбільш адекватним методом дослідження у галузі знань щодо воєнної безпеки держави є експертний метод. Тому для досягнення визначеної мети статті також буде використано експертний метод.

Вищенаведений перелік основних функцій держави щодо забезпечення воєнної безпеки дозволяє записати загальний функціонал для визначення рівня забезпечення національній безпеці у вигляді

$$R_{BB} = \Phi (R_M, R_{II}, R_{VP}, R_{BM}, R_{P3}), (1)$$

де R_M – рівень реалізації завдань моніторингу загрозових ситуацій національній безпеці у воєнній сфері;

R_{II} – рівень прогнозування розвитку загрозових ситуацій національній безпеці у воєнній сфері;

R_{VP} – рівень управлінських рішень щодо захисту суверенітету держави на основі чинного законодавства та міжнародного права, у тому числі, шляхом застосування воєнної сили;

R_{BM} – рівень бойової могутності (спроможності) сектору безпеки і оборони держави для стримування та відсічі агресії;

R_{P3} – рівень ресурсного забезпечення сфери воєнної безпеки держави.

Як видно, однією із невід'ємних у функціоналі (1) є складова R_M , яка стосується моніторингу загрозових ситуацій воєнного характеру для держави, оскільки ця діяльність інформаційно забезпечує усі інші дії (функції) суб'єктів воєнної сфери. Зосередимо увагу лише на цій складовій. При цьому під поняттям моніторинг (від англ. monitor- контролюючий), зокрема стосовно воєнної сфери, слід розуміти безперервну розвідку (спостереження) реальних явищ і процесів та формування на цій основі інформації певного цільового спрямування в інтересах оборони держави.

Такий моніторинг можливо поділити на три основних різновиди:

повільний моніторинг, як статистичне накопичення і аналіз упродовж тривалого часу загрозових для держави фактів воєнного характеру та оцінка на цій основі воєнно-політичної обстановки (режим мирного часу);

прискорений моніторинг – те ж саме, але з введенням у певний момент часу режиму посиленого спостереження у загрозовому секторі географічного простору (режим мирного часу, стан загострення ситуації, початок кризи);

оперативний моніторинг – те ж саме, але з введенням у стані кризи режиму безперервного спостереження за діями реального противника для оцінки оперативної обстановки (режим особливого періоду, криза, воєнні дії).

Звідси можемо записати вже функціонал для рівня реалізації завдань моніторингу загрозових ситуацій національній безпеці у воєнній сфері

$$R_M = F(R_{PM}, R_{PrM}, R_{OM}), (2)$$

де R_{PM} – рівень повільного моніторингу загрозових ситуацій у мирний час;

$R_{\text{ПРМ}}$ – рівень прискореного моніторингу загрозових ситуацій у стані загостреної ситуації;

$R_{\text{ОМ}}$ – рівень оперативного моніторингу загрозових ситуацій в особливий період.

Для інформаційного забезпечення стримування чи припинення агресивних дій противника шляхом застосування воєнної сили (а це необхідно, перш за все, для ефективних дій сил безпеки і оборони) найбільш важливим є оперативний моніторинг. Тому, у свою чергу, необхідно підкреслити, що рівень оперативного моніторингу визначається характеристиками військових систем, які призначені для безперервного спостереження за нерухомими та рухомими об'єктами противника. Загальну ж залежність для визначення такого рівня можна виразити наступним чином

$$R_{\text{ОМ}} = f(R_{\text{ОМНО}}, R_{\text{ОМРО}}), \quad (3)$$

де $R_{\text{ОМНО}}$ – рівень оперативного моніторингу щодо *нерухомих* об'єктів противника;

$R_{\text{ОМРО}}$ – рівень оперативного моніторингу щодо *рухомих* об'єктів противника.

Щоб забезпечити також чіткість розуміння важливості наукового

$$R_{\text{ВБ}} = \Phi \{F [R_{\text{ПМ}}, R_{\text{ПРМ}}, f(R_{\text{ОМНО}}, \langle \bigcup_i X_{\text{ПР}}^i, \bigcup_i X_{\text{Я}}^i \rangle)], R_{\text{Л}}, R_{\text{УР}}, R_{\text{БМ}}, R_{\text{РЗ}}\}. \quad (5)$$

Зауважимо, що характеристики $X_{\text{ПР}}^i$ та $X_{\text{Я}}^i$ визначаються вимогами до певної i -ї системи та ступенем їх реалізації в умовах її застосування. При цьому ступінь відповідності встановлених вимог до системи її реальним можливостям (спроможності) в умовах застосування безпосередньо залежить від якості наукового обґрунтування. Отже, функціонал (5) показує, що від досягнення системою оперативного моніторингу щодо РО противника характеристик, які встановлені вимогами до неї, безпосередньо залежить рівень воєнної безпеки держави, а наукове обґрунтування вимог також є частиною загального процесу забезпечення воєнної безпеки.

У свою чергу, оперативний моніторинг щодо РО противника може здійснюватися на основі застосування різних видів та методів розвідки, а дистанційний моніторинг (тобто, на відстані від РО) – переважно, методами радіоелектронної розвідки, що дозволяє виділити в окремий клас інформаційних систем – військові системи дистанційного моніторингу навколишнього простору щодо рухомих об'єктів

обґрунтування у процесах військового будівництва і забезпечення воєнної безпеки держави, конкретизуємо подальші міркування на прикладі оперативного моніторингу стосовно рухомих об'єктів (РО).

При цьому рівень оперативного моніторингу, зокрема щодо РО противника, можливо визначити у більш явній формі вектором виду

$$R_{\text{ОМРО}} = \langle \bigcup_i X_{\text{ПР}}^i, \bigcup_i X_{\text{Я}}^i \rangle, \quad i = \overline{1, n}, \quad (4)$$

де $X_{\text{ПР}}^i$ – характеристика певної i -ї системи оперативного моніторингу щодо РО противника за її призначенням;

$X_{\text{Я}}^i$ – характеристика певної i -ї системи оперативного моніторингу щодо РО противника за її якістю (бойовою ефективністю);

n – загальне число систем, призначених для оперативного моніторингу щодо РО противника.

Таким чином, з урахуванням зазначеного загальний функціонал (1) для рівня воєнної безпеки держави можна переписати у вигляді

(ДМНП РО), в яких реалізуються такі методи [7].

Використовуючи логіку формул (1) - (5), на основі експертного методу оцінено внесок військових систем ДМНП РО, а також вимог до таких систем, у забезпечення певного рівня воєнної безпеки держави. З цією метою проведено незалежне експертне опитування, до якого були залучені фахівці, які мають значний науковий або практичний досвід роботи у сфері проблем забезпечення воєнної безпеки держави. Опитані фахівці були представниками Національного університету оборони України, Національного інституту стратегічних досліджень, Національної академії державного управління при Президентові України, Національної академії Служби безпеки України, Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки ЗС України, Департаменту воєнної політики та стратегічного планування Міністерства оборони України, Воєнно-наукового управління Генерального штабу ЗС України – усього 27 осіб, з них 9 докторів наук та 17 кандидатів наук. Результати обробки експертного оцінювання демонструє рис. 2.

Рис. 2. Внесок складових моніторингу загрозових ситуацій у забезпеченні ВБ держави

Висновки.

1. Проведене дослідження, на основі використання експертного методу, дозволило орієнтовно оцінити внесок у забезпечення певного рівня воєнної безпеки держави тих процесів, які відносяться до сфери моніторингу загрозових ситуацій національній безпеці у воєнній сфері з найбільшою деталізацією стосовно військових систем ДМНП РО. Результати експертного оцінювання показують, що внесок моніторингу загрозових ситуацій у забезпечення певного рівня воєнної безпеки держави складає понад 35% по відношенню до суми усіх інших складових.

2. Результати оцінювання також засвідчили, що виконання завдань оперативного моніторингу – це понад 18% від сукупного внеску усіх складових у забезпечення досяжного рівня воєнної безпеки держави, а внесок військових систем ДМНП РО складає приблизно 9% - є суттєвим аргументом для інтенсивного розвитку у державі цього класу інформаційних систем. Досвід проведення антитерористичної операції на Сході України лише підтверджує зазначене. Слід зауважити, що в ході виконання досліджень, котрі проведені в період 2005 – 2010 рр., обґрунтовано шляхи побудови такої системи на основі засобів радіоелектронної розвідки в інтересах інформаційного забезпечення бойових дій оперативного угруповання військ ЗС України, яка може бути створена національним виробником.

3. Проведене оцінювання одночасно дозволило у кількісному вимірі показати

важливість ролі наукового забезпечення у процесі створення (удосконалення) інформаційних систем військового призначення, зокрема військових систем ДМНП РО. Так, наявність науково обґрунтованих вимог до таких систем дозволяє у 2-3 рази підвищити внесок у загальний рівень забезпечення воєнної безпеки держави у порівнянні із випадком формування вимог за відсутності науково-методичного апарату. Це підтверджує високу актуальність наукових досліджень, які спрямовані на розробку і удосконалення науково-методичного апарату обґрунтування вимог та відповідних методологічних основ не лише щодо зазначеного класу систем, але й до систем іншого призначення у сфері оборони держави.

Загалом наведені результати наукового дослідження підтверджують домінуючу роль та важливість моніторингу обстановки в забезпеченні обороноздатності держави та її воєнної безпеки, що вимагає пріоритетного розвитку в Україні моніторингових систем військового призначення та відповідних подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV “Про основи національної безпеки України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Військовий стандарт: ВСТ 01.004.001 – 2004 (01). Воєнна безпека. Основні положення.
3. Косевцов В.О. Оцінка рівня воєнної небезпеки для України з боку сусідніх держав // Наука і оборона. – № 2. – 1995. – С.68 – 72.
4. Богданович В.Ю. Концептуальні підходи до

- вибору і затвердження в державі необхідного рівня її воєнної безпеки // Наука і оборона. – № 2. – 1998. – С.7 – 10.
5. Богданович В.Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. – К.: Тираж, 2003. – 323 с.
6. Богданович В.Ю. Теоретичні основи забезпечення національної безпеки України в умовах позаблоковості: Монографія / В.Ю. Богданович, І.С. Романченко, І.Ю. Свида. – Львів: АСВ, 2011. – 414 с.
7. Сніцаренко П.М. Системи дистанційного моніторингу навколишнього простору для виявлення і супроводження рухомих об'єктів як окремий клас інформаційних систем військового призначення // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – № 1 (4). – 2009. – С.12 – 19.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016

Сніцаренко П.Н., д.т.н., с.н.с.;

Сарычев Ю.Н., к.т.н., с.н.с.;

Ткаченко В.А., к.воен.н.

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Мониторинг обстановки как неотъемлемый элемент обеспечения обороноспособности и военной безопасности государства

Резюме. Предложен методический подход и результаты оценки вклада мониторинга угрожающих ситуаций в обеспечение обороноспособности и национальной безопасности Украины в военной сфере.

Ключевые слова: военная безопасность государства, мониторинг, экспертный метод, оценка вклада в обеспечение военной безопасности.

P. Snscharenko, Ds.T;

Y. Sarichev, Ph.D;

V. Tkachenko, Ph.D

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyhovskij, Kyiv

Monitoring of the environment as an integral element to ensure national defense and military security of the state

Resume. Methodical approach and results of estimation of contribution into monitoring of threatening situations are offered in order to provide defensive and national safety of Ukraine in the military sphere.

Keywords: military safety of the state, monitoring, expert method, estimation of contribution into providing the military safety.